

In 2023 verscheen van auteur Jeroen Windmeijer, ook wel bekend als de Dan Brown van de Lage Landen, de thriller *De schaduw van Vermeer*, het eerste deel van een trilogie die zich afspeelt in Delft.

De Delftse geschiedenisdocent Fabian de Ligt had niet gedacht dat zijn middag zo'n dramatische wending zou nemen. Wat een rustig gesprek over de schilder Johannes Vermeer had moeten zijn, eindigt desastreus als de geïnterviewde expert ineens dood neervalt. Hij mompelt nog net: 'Mij... Mij...'

Niet lang daarna volgt een reeks van mysterieuze inbraken die ook met Vermeer te maken lijken te hebben: verschillende schilderijen verdwijnen vanuit hun musea, waaronder curieus genoeg ook vervalsingen. Wanneer Fabian ongewild bij deze zaak betrokken raakt, blijkt hij plotseling eveneens een doelwit. De waarheid achter de verdwenen schilderijen en de Hollandse meester dreigt aan het licht te komen. Maar iemand zet alles op alles om die in het duister te houden...

Deze wandeling voert langs locaties in de oude binnenstad van Delft die voorkomen in *De schaduw van Vermeer*. Vanzelfsprekend hebben veel van die locaties te maken met het leven en werk van de zeventiende-eeuwse, Delftse schilder Johannes Vermeer (1632-1675). U komt ook langs plekken die te maken hebben met het rijke bierverleden van Delft of op een andere manier in het boek figureren.

Praktische informatie

De route begint en eindigt op station Delft, is ongeveer vier kilometer lang en duurt circa anderhalf uur. Als extraatje kunt u aan het einde van de wandeling nog langs de plek gaan waar Johannes Vermeer zijn schilderij *Gezicht op Delft* situeerde. Die route is ongeveer vijf kilometer en duurt circa twintig minuten langer.

De binnenstad van Delft kent geen voetgangersgebieden en bijna geen zebapaden. U deelt de straten en de – soms smalle – stegen altijd met fietsers en soms ook met auto's. Let dus goed op het verkeer en voorkom ongelukken. De kleinere bruggen in de binnenstad van Delft hebben aan beide kanten trap treden. Deze wandeling is dan ook minder geschikt voor mindervaliden en kinderwagens.

Gebruikte afkortingen

LA = linksaf

RA = rechtsaf

RD = rechtdoor

STADSWANDELING door DELFT bij *De schaduw van Vermeer*

Verlaat station Delft via een van de uitgangen Centrum en volg het wandelpad op de Houttuinen in de richting van de kerktoren. Ga na de eerste brug meteen RA een tweede brug over. Steek trambaan en weg over en loop schuin RD de Binnenwatersloot op naar nummer 5.

- (1) U staat voor Bierhuis De Klomp. Zoals het bord boven de deur aangeeft, sinds 1652. Toen was het een herberg en tapperij. Tot eind jaren zestig van de vorige eeuw kon je hier je eigen flessen en kruiken laten vullen voor thuis. Pas begin jaren tachtig worden er bierkranen geïnstalleerd. Tot dan wordt er bier uit flessen gedronken en daarvoor nog uit kruiken en (houten) vaten getapt. Het interieur is grotendeels negentiende-eeuws, het balkenplafond is nog origineel zeventiende-eeuws.

Loop door naar het eind van de Binnenwatersloot.

- (1a) Aan de overkant van de gracht, in het derde pand rechts van de hoek, is in de zeventiende eeuw brouwerij De Roskam/De Slang gevestigd. Deze wordt tussen 1654 en 1657 gehuurd door de brouwer en schilder Jan Steen (1626-1679, zie stop 13 verderop).

Ga LA de gracht op (Oude Delft). Steek de tweede brug RA over en loop RD de Nieuwstraat in (rechts op de hoek staat een kapel). De Nieuwstraat gaat na de volgende brug over in de Voldersgracht. Loop RD naar nummer 25.

- (2) Johannes Vermeer wordt hier eind oktober 1632 geboren als jongste kind van Digna Baltens en Reynier Jansz. Vos (of ook wel Van der Minne). Zijn vader neemt in 1640 de achternaam Vermeer over van zijn overleden broer Anthonij, die zeeman was. Tot de negentiende eeuw worden de woorden 'meer' en 'zee' door elkaar gebruikt. Reynier is oorspronkelijk wever maar op de Voldersgracht bestieren Johannes' ouders herberg De Vliegende Vos. Daarnaast staat zijn vader als 'Mr. Constverkoper' (kunsthandelaar) ingeschreven bij het Delftse Sint-Lucasgilde (zie de volgende stop). In huis is dan ook altijd een bescheiden verzameling schilderijen aanwezig.

Loop een paar panden terug naar het Vermeer Centrum.

- (3) Hier is in de zeventiende eeuw het Sint-Lucasgilde gevestigd, in die tijd dé beroepsvereniging voor kunstenaars en verwante beroepen. Laat u niet misleiden door de monumentale gevel, dat is een reconstructie uit 2006. Tegenwoordig is hier het Vermeer Centrum gevestigd, gewijd aan het leven en werk van Johannes Vermeer. Hier zijn alle zevenendertig bekende werken (reproducties uiteraard) van hem te zien. In 1653 schrijft Johannes zich in als 'Meester Schilder' bij het Sint-Lucasgilde. Zijn naam staat op dezelfde bladzijde van het inschrijfboek als die van Carel Fabritius (1622-1654, bekend van *Het Puttertje* in het Mauritshuis) en Pieter de Hoogh (1629-1684). De interieurschilderijen van De Hoogh en Vermeer worden vaak met elkaar vergeleken. Ze moeten elkaar beïnvloed hebben. Een ander bekend lid in de zeventiende eeuw was Paulus Potter (1625-1654, bekend van *De Stier*, ook in het Mauritshuis). De leden namen bij toerbeurt de bestuurstaken waar.

Johannes was 3 x 'homan' (hoofdman).

Ga tegenover het Vermeer Centrum de Oude Manhuissteeg in.

- (4) Rechts aan de Markt stond het grote pand Mechelen, waar de familie Vermeer in 1641 naartoe verhuist. Hier zet vader Reynier zijn herberg annex kunsthandel voort. Johannes brengt hier het grootste deel van zijn verdere jeugd door. Het pand is in 1885 afgebroken maar onder het wegdek bevinden zich nog de fundamenten en kelder van het huis. In 1955 wordt de gevelsteen in de muur rechts aangebracht. Die bevat informatie waarvan nu bekend is dat die niet klopt: Johannes noemde zich nooit Jan, en hij was al acht jaar oud toen hij hiernaartoe verhuisde.

Loop RD naar het midden van Markt.

- (5) De Markt met aan weerszijden twee monumentale gebouwen is het politieke, economische en religieuze centrum van Delft. Rechts staat het Stadhuis van Delft. Het eerste stadhuis, waarvan de vierkante toren, de Oude Steen, nog een restant is, wordt aan het begin van de dertiende eeuw gebouwd. Op die plek staat eerst een grafelijke boerderij. Delft is aan het eind van de twaalfde eeuw hieromheen ontstaan. Na een brand wordt het stadhuis begin zeventiende eeuw herbouwd naar een ontwerp van architect en beeldhouwer Hendrik de Keyser (1565-1621). De Markt is in de Middeleeuwen aangelegd op een zandrug en ligt hoger dan de rest van de stad. Het is een van de grootste marktplaatsen van Europa. Op de weekmarkt (nog steeds op donderdag) en de in het verleden gehouden jaarmarkt is en was het, ondanks de grootte, een drukte van belang. De Nieuwe Kerk is de parochiekerk van de familie Vermeer, waar Johannes op 31 oktober 1632 wordt gedoopt. De kerk dankt haar ontstaan aan een visioen dat twee mannen in 1351 op deze plek hebben en dat zich dertig jaar lang op dezelfde dag en plaats herhaalt tot het stadsbestuur besluit om op die plek een kerk te bouwen. De bouw duurt bijna drie eeuwen. Pas in 1655 wordt de kerk als 'af' beschouwd. De Nieuwe Kerk is vooral bekend als begraafplaats voor leden van het Huis Oranje-Nassau. Dat is eigenlijk toeval, want als Prins Willem I ('De Zwijger') in 1584 in Delft wordt vermoord, kan hij niet in het familiegraf in Breda worden begraven omdat die stad op dat moment door de Spanjaarden is bezet. Zijn monumentale praalgraf wordt aan het begin van de zeventiende eeuw gebouwd naar ontwerp van Hendrick de Keyser.

- (6) **Verlaat de Markt rechts tussen Nieuwe Kerk en Markt 85 door en ga RA. Houd hierbij het blauwe kunstwerk aan de linkerhand. Ga voorbij het grachtje RA naar Oude Langendijk 25.**

- (7) Johannes trouwt op 20 april 1653 met de – katholieke – Catharina Boldes. Zij trekken in bij haar moeder Maria Thins die huis Trapmolen bewoont, op Oude Langedijk 25. Dus niet, zoals vaak wordt vermeld, in huis Serpent op nummer 27. Dit deel van Delft staat in de zeventiende eeuw bekend als de 'Papenhoek'. Er wonen niet alleen veel katholieken, maar er is ook een katholieke schuilkerk van de paters jezuiteten. Daar staat nu de Maria van Jessekerk.

Het katholieke geloof speelt een belangrijke rol voor de familie van Johannes en Catharina, maar of Johannes zelf ook katholiek is geworden is niet bekend.

De jezuiteten zien optische instrumenten als model van het oog en hun lichteffecten als metafoor voor God. Zo'n instrument is bijvoorbeeld de camera obscura. Dit betekent letterlijk 'donkere kamer' en is in de zeventiende eeuw vaak een kist met aan één kant een gaatje met een lens waardoor aan de andere zijde de buitenwereld geprojecteerd wordt. Johannes heeft mogelijk demonstraties van de paters met zo'n instrument bijgewoond, wat hem inspireerde tot de soms fotografisch aandoende effecten in zijn schilderijen. Volgens de Engelse schilder David Hockney (1937) heeft Johannes zélf een camera obscura gebruikt.

In de steeg tussen huis en kerk is in de jaren 2019-2021 het project *Delft is goud, jij bent goud* gerealiseerd.

Delftenaren hebben hier voor bijzondere stadsgenoten ('iemand die goud is') een 'gouden' klinker laten plaatsen. Hun verhalen kunt u nalezen op de website 'Delft is goud'.

Ga terug naar de Nieuwe Kerk maar sla voor de kerk RA en loop langs de zijgevel (houd het grasveld aan de linkerhand). Loop door naar het beeld aan de achterkant van de kerk.

- (8) In Delft is geen enkele 'Vermeer'. Om daar iets aan te doen krijgt kunstenaar Wim T. Schippers (1942) in 1975, ter gelegenheid van Vermeers driehonderdste sterfdag, opdracht een driedimensionale versie van het schilderij *Het melkmeisje* (1658-1659, nu in het Rijksmuseum) te maken. Voor een standbeeld is dit werk opmerkelijk mobiel. Dit is al de vierde plek in Delft waar het beeld staat.

Loop door en sla aan het eind LA het Vrouwenregt op. Ga over de eerste brug RA de Vlamingstraat in en loop door tot nummers 40-42.

- (9) Van Johannes zijn twee schilderijen bewaard gebleven die een gedeelte van Delft laten zien. Van één daarvan, *Het Straatje* (1658-1659, ook in het Rijksmuseum), is pas in 2015 vast komen te staan dat dit Vlamingstraat 40-42 betreft. Het huis rechts op het schilderij is dan in bezit van zijn tante, en zijn moeder en zus wonen er schuin tegenover. Hij is dus goed bekend in deze buurt.

De titel slaat niet op de straat vóór de huizen maar op het gangetje of poortje náást het rechterhuis. Bij nieuwbouw in de negentiende eeuw wordt het poortje bij het huis getrokken. Het poortje links op het schilderij, achter een gesloten deur, is er nog steeds.

Loop RD, neem de eerste straat LA en ga aan het eind RA het Rietveld op. Steek aan het eind hiervan de weg over, ga LA de brug over en neem direct daarna het wandelpad RA door het Oostplantsoen. Volg het pad tot dit weer op de weg uitkomt.

- (10) Rechts staat de Sint-Huybrechtstoren, gebouwd in het midden van de vijftiende eeuw, en een van de drie waltorens die in Delft bewaard zijn gebleven. In de loop van de eeuwen heeft deze toren verschillende bestemmingen gehad, tot in 1913 roeivereniging De Delftsche Sport (DDS) haar oog erop laat vallen. Zij kopen de vervallen toren, restaureren deze en laten er een clubhuis bij bouwen. Het ontwerp komt van DDS-lid Han van Meegeren (1889-1947), die van 1907 tot 1913 bouwkunde studeert aan de Technische Hogeschool (nu: Technische Universiteit) Delft. Voor zover bekend is dit het enige bouwkundige ontwerp van hem dat is uitgevoerd. Han van Meegeren wordt later vooral bekend als vervalsers van schilderijen in de stijl van o.a. Frans Hals en Johannes Vermeer. Zijn *Emmaüsgangers* wordt in 1937 door Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam als een 'echte' Vermeer aangekocht.

Omdat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog ook een 'echte' Vermeer aan nazi-topman Hermann Göring verkoopt, wordt hij na de oorlog gearresteerd als collaborateur. Dan bekent Van Meegeren dat hij niet alleen dat schilderij, maar ook de *Emmaüsgangers* heeft geschilderd. Om dit aannemelijk te maken schildert hij na zijn arrestatie nog een laatste 'Vermeer'.

Steek de weg over en ga RD de Doelenstraat in. Neem de eerste straat RA en loop naar het midden van de Paardenmarkt.

- (11) In Delft voltrekt zich op 12 oktober 1654 een ramp. Dan ontploft hier, in een onderaardse opslagplaats genaamd Secreet (= geheim) van Holland, meer dan 45.000 kilo buskruit. Dat is vergelijkbaar met de vuurwerkrampe in Enschede in 2000. De explosie, bekend geworden als de 'Delftsche Donder-slag', is tot op de Waddeneilanden te horen. Meer dan honderd mensen komen om het leven en ruim vijfhonderd huizen worden volledig vernietigd of zwaar beschadigd. Johannes' collega-schilder Carel Fabritius (die van *Het Puttertje*) is op dat moment aan het werk in zijn atelier in de Doelenstraat en is een van de dodelijke slachtoffers.

Langs de Delftse Schie wordt in 1660, voor de zekerheid 'op een kanonschot afstand', een – nog steeds bestaand – nieuw Kruithuis gebouwd naar ontwerp van architect Pieter Post (1608-1669).

Ga bij de overdekte fietsenstalling midden op de markt LA en loop RD de Van der Mastenstraat in naar nummer 32.

- (12) Je zou het niet meteen denken, maar nummers 24-38 vormen samen het Hofje van Gratie. Geen 'echt' hofje met huisjes aan een besloten tuin of hof, maar als gewone woonhuizen naar de straat gericht. Het hofje werd in 1660 hiernaartoe verplaatst omdat het moest wijken voor een uitbreiding van het Armamentarium (zie stop 17 verderop). De grond werd door de stad Delft 'om niet' (gratis) ter beschikking gesteld omdat hier, na de Delftse donderslag, volop ruimte is.

Loop RD de Van der Mastenstraat uit en sla LA de Verwersdijk op.

- (13) De Verwersdijk dankt zijn naam aan de Delftse lakenververs. Deze mogen hun beroep alleen ten oosten van deze gracht uitoefenen omdat hun afvalwater de grachten vervuult. Zo blijft het water ten westen van de Verwersdijk relatief schoon om als brouwater te dienen voor de vele bierbrouwerijen. Die zijn vooral op en rond de Oude en Nieuwe Delft gevestigd.

Ga RA de eerste brug over en loop RD de Visstraat in naar nummer 11 t/m 37.

- (14) De Visstraat is genoemd naar brouwerij 'In de Visch' die op de hoek met de Verwersdijk stond. In het midden van de steeg staat nog het gebouw van brouwerij De Oyevaer, met een gevelsteen uit 1777. Bier is in de zeventiende eeuw een belangrijk exportproduct van Delft, hoewel de productie in de loop van die eeuw achteruitgaat als gevolg van oorlog met Engeland, de Delftse donderslag en, na 1672, het Rampjaar. Een van de brouwers die het niet redt is collega-schilder Jan Steen (zie ook stop 1a)). Die huurt in 1654 aan de Oude Delft brouwerij De Roskam/De Slang maar moet al in 1657, met achterlating van schulden, Delft weer verlaten.

Ga aan het einde van de Visstraat RD de Visbrug over, sla LA en neem de eerste steeg RA (Baljuwsteeg). Ga aan het eind hiervan LA de Oude Delft op en loop RD tot vlak voor de Oude Kerk. Sla hier RA de brug over en loop RD de Schoolstraat in tot nummer 5 (de deur met een beeld erboven).

- (15) Hier is in de zeventiende eeuw de Kamer van Charitate gevestigd. Boven de deur is een beeld in een nis aangebracht dat de 'charitas' (= liefdadigheid) uitbeeldt. De Kamer van Charitate wordt in 1597 gesticht als stedelijke instelling voor armenzorg. De Kamer heeft bij overlijden van elke Delftse burger recht op een bedrag uit de erfenis ter waarde van het 'beste opperste kleed' (de duurste mantel). Als Johannes in 1675 plotseling overlijdt, wordt in het register van overlijdensgiften van de Kamer van Charitate bij zijn naam genoteerd: 'Niet[s] te halen'.

Loop terug naar de Oude Kerk en ga voor de kerk RA onder de toren door en LA om de doopkapel heen naar de ingang van de kerk op het Heilige Geest Kerkhof.

- (16) Johannes sterft op 13 of 14 december 1675. Hij wordt begraven in het familiegraf in de Oude Kerk. Hij laat zijn gezin in grote financiële problemen achter. Volgens een verzoekschrift van Catharina uit 1676 heeft '...haar man tijdens de oorlog [het Rampjaar 1672] ... zeer weinig ... kunnen verdienen en ook de kunst die hij had ingekocht ... met zeer groot verlies van de hand ... moeten doen om zijn kinderen te kunnen onderhouden ...' Hoewel ze nog een paar schilderijen van Johannes kan verkopen, vraagt ze faillissement aan en wordt ze bankroet verklaard.

Loop verder over het Heilige Geest Kerkhof en sla voor de brug RA de Hippolytusbuurt op naar nummer 43.

- (17) In de loop van de twintigste eeuw verdwijnen nagenoeg alle brouwerijen uit Delft. Maar sinds een aantal jaren komen er weer kleine, ambachtelijke brouwerijen bij. Als de oprichters van het Delftse Brouwhuis in 2018 de kelder aan het uitgraven zijn, ontdekken ze onder de bestaande kelder de restanten van middeleeuwse kelder. Archiefonderzoek wijst uit dat hier in de zeventiende eeuw ook al een brouwerij is geweest. Het oorspronkelijke plan om toiletten in de kelder te maken laat men varen, en de middeleeuwse en zeventiende-eeuwse restanten zijn zichtbaar gemaakt voor het publiek.

Loop RD de Hippolytusbuurt af en blijf RD gaan over de Wijnhaven. Deze gaat over in de Koornmarkt. Loop door naar nummer 67.

- (18) Hier is Museum Paul Tetar van Elven gevestigd. Deze kunstschilder en leraar (1823-1896) aan de Polytechnische School in Delft (nu de TU) is een enthousiast verzamelaar van kunst en antiek, met name van Delfts en Oosters keramiek. Bij testament bepaalt hij dat na zijn dood zijn huis met inboedel onveranderd moet blijven en als museum toegankelijk moet worden. Wie hier binnenstapt laat de eenentwintigste eeuw achter zich en waant zich in de negentiende eeuw.

Tot zover de wandeling bij *De schaduw van Vermeer*. Vanaf hier zijn er volop mogelijkheden om Delft verder te ontdekken, te winkelen, een museum te bezoeken of ergens wat te eten of drinken.

Hieronder volgen nog een korte route rechtstreeks terug naar station Delft en een lange route langs het gezichtspunt van Vermeers *Gezicht op Delft* en vandaar terug naar het station.

Loop RD over de Koornmarkt en sla de eerste steeg RA in (Nickersteeg). Ga RD de brug over, sla LA de Oude Delft op en loop tot de eerste steeg rechts (Poppesteeg).

Korte route rechtstreeks naar Station Delft

Sla RA de Poppesteeg in. Deze steeg komt uit op de Westvest tegenover station Delft.

Lange route via *Gezicht op Delft* naar Station Delft

Loop RD de Oude Delft verder af tot nummer 41.

- (19) Het witgepleisterde gebouw met blauwe luiken aan de overkant van de gracht is het Oost-Indisch Pakhuis. Iets verder op Oude Delft 39-39A is het Oost-Indisch Huis. Beide zijn in het midden van de zeventiende eeuw gebouwd voor het Delftse filiaal van de 'Vereenigde Oostindische Compagnie' (VOC). Het lijkt misschien vreemd dat Delft – vrij ver landinwaarts gelegen – deelnam aan deze op Azië gerichte handelsonderneming. Maar de stad was door de Delftse Schie met de Maas en daarmee met zee verbonden. Aan de Maas had Delft een eigen zeehaven, Delftshaven.

Rechts naast het Oost-Indisch Pakhuis en tegenover het Oost-Indisch Huis en doorlopend tot het eind van de gracht staan de gebouwen van het voormalige Armamentarium (= wapenmagazijn) van Holland. Tot 1959 is dit complex onder andere gebruikt door het Nederlandse leger en als gevangenis voor 'foute' Delftenaren na de Tweede Wereldoorlog. Daarna is er tot 2013, onder verschillende namen, het Nederlandse Legermuseum gevestigd geweest.

Steek aan het eind van de Oude Delft schuin LA het fietspad over en ga via de trap tussen de bruggen en de onderdoorgang naar de overkant van de Zuidwal. Ga hier RA de trap op en volg RD de kade. Steek voorbij de brug RD het fietspad over en sla LA (Hooikade). Loop door tot het eind van de huizenrij en steek over naar het ronde plein met kunstwerk.

- (20) Het wordt overal herhaald maar Johannes heeft hier niet zitten schilderen. In de zeventiende eeuw schilderen kunstenaars namelijk niet buiten, dat gebeurt pas vanaf de negentiende eeuw. Hij heeft hier wel schetsen gemaakt die hij later in zijn atelier heeft uitgewerkt voor zijn beroemde *Gezicht op Delft* (1660-1661, wederom in het Mauritshuis). Er is veel veranderd sinds die tijd, maar de torens van de Oude en de Nieuwe Kerk zijn nog steeds herkenbaar.

In het Vermeerjaar 1996 krijgt kunstenaar Thomas Elshuis (1961) opdracht een kunstwerk voor deze locatie te maken. In zijn panorama *Druppels op zand* speelt hij met licht zoals Johannes dat ook deed.

Loop terug over de Hooikade. Vlak voor de brug is rechts het begin van een fiets- en wandelpad dat onder de brug door via de Houttuinen terug naar station Delft voert.

Openingstijden, toegangsprijzen en -kaarten:

Vermeer Centrum Delft: <https://www.vermeerdelft.nl/>

Oude en Nieuwe kerk Delft: <https://www.oudeennieuwekerkdelft.nl/>

Delft is goud: (<https://delftisgoud.nl/>)

Museum Paul Teta van Elven: <https://museumpaultetarvanelven.nl/>

Samenstelling wandeling: © 2023 Sijbrand de Rooij (Tekstcorrectie: Tessa Wageveld)

Citaten uit *De schaduw van Vermeer*: © 2023 Jeroen Windmeijer